

CONSIDERACIONS AL VOLTANT DE LA «HISTÒRIA DE LES DONES»*

per

Anna Benvenuti Papi

(UNIVERSITÀ DI FIRENZE)

La recerca històrica actua per *inventiones*, i més enllà de la contaminació semàntica que han originat en l'antic significat del terme (retrobatment) certes connotacions negatives implícites, fent-lo esdevenir sinònim de ficció, de creació subreptícia, aquesta paraula més que cap altra es presta –potser precisament gràcies a aquesta inquietant evocació– a definir la trajectòria amb què cada generació «descobreix» en el passat els signes suscitats per la demanda i les inquietuds del seu present. Aquesta projecció de l'avui sobre diversos ahirs cronològics i espacials que constitueixen la «història» n'actualitza contínuament les interpretacions, i crea també la necessitat d'una adequació perenne de les «dades» a la diversificació de la demanda historiogràfica.

D'ençà que Europa s'ha obert més o menys veritablement a la «qüestió femenina», important mètodes i enfocaments propis del món anglo-saxó on havia trobat les condicions heurísticament correctes per a la preparació d'una anàlisi històrica, allò «femení» ha esdevingut registre d'investigació, *passé par tout* amb el qual rellegir la història d'una absència, el «silenci» de les dones en el llarg període de la societat de l'Antic Règim que han creat la identitat cultural del continent. I, tanmateix, en aquesta importació historiogràfica hi havia i romanen vicis de fons, induïts ells també pel mecanisme especular de les relacions simpàtiques entre passat i present: les dones que s'havien abocat al llinar de l'autoconsciència tant política com cultural en el món anglo-saxó de les sufragistes i dels drets civils havien desenvolupat una «consciència de condició» a partir de la qual s'explicava i justificava la necessitat d'una «historització» que, precisament a causa de les tesis ideològiques, no podia deixar de desembocar en la *Gender History*. Així, d'alguna manera es renovava un gènere per altra banda clàssic, el de les «dones il·lustres», en el qual s'havien aventurat tant els autors antics com

* Traduït de l'italià per Pau Viciano.

els medievals, els elegants restauradors humanístics i els «repensadors» de l'Edat Moderna, prenent com a mostra aquelles figures femenines que sobresortien del silenci general de les fonts gràcies a testimoniatges documentals extraordinaris: així l'Edat Mitjana retrobava, entre santes i reines, mares «virils» com Duoda, dones de pensament com Roswita, mestres de l'esperit com Hildegarda i amants famoses com Eloïsa. Solitàries com catedrals en el desert, aquestes figures que atapeïen amb nous exemples l'alabat teixit del gènere *de mulieribus claris* atreïen la recerca vers la peripècia obscura de les «altres» dones desaparegudes en els bastidors de la història, llargs itineraris sovint només reconstruïbles amb mètodes de l'arqueologia del silenci, perquè la relació indissoluble que uneix institucions hegemòniques i transmissió de memòria sovint ha condemnat també les dones, igual que altres subjectes passius del dret, a una «immaduresa» jurídica difícilment productora de documentació.

En aquesta renovació de lectures, tanmateix, continuava present una mancança de fons determinada pel fet que la historiografia feminista buscava en el passat dones convertides en «objecte» ideològic de la història, coherents amb el subjecte historiogràfic que les investigava. Com s'havia esdevingut amb aquella part de la historiografia marxiana que havia identificat en les formes del proletariat medieval elements de comparació amb l'estatut sòcio-cultural del present històric, es tornava a oblidar que la condició fonamental que converteix un «grup social» en tal és la consciència. Així com la consciència de classe era la premissa d'una projecció històrica retrospectiva que s'autojustificava en el joc d'espills de la recerca, així la «consciència de condició» es buscava també on no podia trobar-se, a l'interior d'un diferenciat i articuladíssim sistema de representacions i de realitats femenines extremadament esmicolat en el temps i en l'espai.

Encara que forçosament partidista i sovint plegat a la dinàmica del «moviment» idològic que l'ha determinat i sostingut, aquest esforç historiogràfic ha dut de tota manera resultats fecunds especialment des que s'ha acostat al gran *vacuum* del passat amb ulls respectuosos vers la diversitat que el fa «un altre» respecte a les raons culturals del present. Des d'aquesta perspectiva, metodològicament més correcta, les dones, i no ja solament les «excepcionals» que la memòria contemporània havia transmès a la «història», una volta inserides en llur context social i institucional, polític i cultural, han esdevingut un veritable camp de recerca històrica portador d'ecos, suggestions i influxos capaços de reclamar l'atenció sempre més escassa dels editors. Potser per la simplificació inevitable dels títols, accés semiològicament directe i per tant degudament «clar», s'ha parlat més sovint d'«història de les dones», pressuposant de nou la

possibilitat de fer d'elles una categoria independent de la societat, capaç de tenir línies pròpies de desenvolupament i de periodització respecte al disseny traçat per la memòria masculina de les institucions. Etiqueta que subreptíciament ha evocat una «diversitat» femenina en la història que revelava el preconcepte interpretatiu d'una categoria ideològica contemporània.

Qualsevol que tinga experiència en l'ensenyament sap com és de difícil abatre el prejudici del present fins i tot en la sola evocació del passat: com l'arqueòleg, l'historiador ha d'enquadrar correctament les peces en l'ordre estratigràfic de la cronologia, impeding que la superfície filtre en el dipòsit de la memòria alterant-ne la interpretabilitat. Des del desenvolupament de la *koiné* de la bruixeria fins a la proliferació de la mística, allò «femení» s'ha prestat a esdevenir l'adjectiu de l'evocació amb què no sols actualitzar la història sinó explicar-la a la llum de la mateixa urgència d'actualitat.

La interpretació d'aquesta interpolació, més o meys conscient, només ateny tanmateix al treball de l'historiador de la historiografia, no a l'historiador com a tal, el qual, estant immers com cada individu no sols en el confí absolut de la pròpia subjectivitat ideològico-cultural sinó també en allò relatiu a la subjectivitat de les seues fonts, té de tota manera una vàlida defensa epistemològica precisament en el retret de no llegir el passat a la llum de les condicions ideològiques del temps present, reconstruint i respectant quant més millor l'específica alteralitat, el *proprium* de cada període històric.

Si no és correcte parlar d'una «història de les dones» quant expressió d'una identitat femenina coherent en l'esdevenir de les èpoques històriques, el discurs és molt diferent quan ateny a la historització de la morfologia de l'estatus femení en les diferents societats i cultures. I és essencialment açò el contingut que s'amaga darrere la simplificació «titologràfica» de les diverses iniciatives editorials europees i anglo-americanes d'aquests últims anys. Les «historiadores» de la dona dels segles—perquè algunes suficiències masculines i certes reivindicacions d'identitat femenina efectivament han tingut els homes allunyats per molt de temps de la curiositat vers aquest camp de recerca—han contribuït així eficaçment a portar dins les vies del mètode historiogràfic un manifest ideològic que tendia, com tota declaració de principis, a la dilatació universal d'un esquema.

No poden comptar-se les empreses editorials que giren al voltant del tema dona, com la propaganda dels polítics, sempre més atenta a l'electorat femení i a les seues exigències. Sols Itàlia, després dels èxits d'algunes veus decepcionades per la proposta de la història de les dones a cura de Georges Duby i de Michelle Perrot, s'ha obert a una nova perspectiva de qüestions fins al punt que el mateix editor Laterza, al qual es devia la traducció de l'obra francesa, ha sol·licitat una

«història de les italianes»: una temptativa d'aferrar amb coordenades cronològico-espacials més estretes però al mateix temps menys generals –si no genèriques– una situació extremadament diferenciada no sols en la realitat històrica sinó també en l'oferta historiogràfica.

La injustícia feta a la «feminística» italiana, que s'havia vist descurada tant en la forma com en la substància dels seus estudis per l'expeditiva opció de traduccions per part dels importants editors de Bari, ve a ser corregida també respecte a la que ja pot ser considerada un *lobby* cultural que exigeix, i per algunes veus a més a més justament, de ser presa en consideració. Però com succeeix també en les formacions «d'opinió», per reclamar un terme estimat pels cultivadors del «capgirament» religiós, cada moviment que es consolida i s'autodefineix s'arrisca a esdevenir una facció i a recórrer a l'esquema del *cursus ambitionum* propi de la camarilla del poder: ni a aquesta lògica semblen sostraure's les recents associacions d'historiadores que s'han fet càrrec, sovint de manera meritòria, de salvaguardar una identitat femenina dins de les grans corporacions de l'acadèmia universitària. D'ací també una certa morfologia de comportament que mereix l'acostament tipològic a les «dones en carrera» que es fa en contraposar amb nostàlgia el huizinguà i un poc oníric –i pot ser també masculí, però no tant més tranquil·litzador– esquema de l'*homo ludens*. «Dones en carrera», es diu, contraposades a les «dones amb faldilles» que la moda, l'espectacle, la cultura semblen imposar novament com a model hegemònic de la representació femenina: antídoto potser a la inquietud antiga de l'hermafrodit evocat per l'adquisició donívola dels signes «masculins» de la professionalitat en una societat en via de regressió tant econòmica com cultural. Cavall de nombroses batalles, la història de les dones de fet ha «inventat», per reprendre el concepte d'*inventio* del qual he partit, nous esquemes d'interpretació també quan s'ha mogut en una perspectiva orientada decididament: pense per exemple en l'encontre sobre la *Matristic History* organitzat el passat octubre a Estrasburg fins i tot amb l'objecte de legitimar una tradició femenina de participació eclesiològica l'èxit de la qual rau en la demanda d'accès al sacerdoci; més enllà de les «batalles» tan cares al moviment, millor dit, en cert sentit alliberant-se d'elles, la «història de les dones» ha obert el camí a una espècie de «feminització» de la percepció historiogràfica que ha recuperat temàtiques importants, com la família, la infantesa, el món subterrani dels sentiments i de llur representació, les dinàmiques sociològiques de les unions, les raons particulars d'una fortuna religiosa, els motius d'una especificat social de certes «classes» d'edat o d'estat jurídic (pense en les viudes) i el gran problema de la marginalitat, del qual la vessant femenina constitueix un entre molts exemples.

SÍNTESIS GENERAL I PROYECCIÓ DIDÀCTICA

Fecund en la mesura en què ha deixat de ser instrument polèmic i ha esdevingut part qualificativa de la redefinició de problemàtiques històriques, l'aportació de les dones a la història no pot sinó aclarir la manca de fonament metodològic d'una «història de les dones» que ningú no podrà mai escriure.

(UNIVERSITAT DE VALÈNCIA)

La recent aparició de les dues primeres sèries sobre història de les dones traduïdes al castellà (una publicada per l'editorial Crítica en dos volums, i escrita per B. Anderson i J. Zinsler, i l'altra publicada per l'editorial Taurus en cinc volums sota la direcció de G. Duby i Michelle Perrot —deixant guais ben aptes publicats tres fins al present—), posa de manifest, per una banda, la importància historiogràfica d'aquests llibres de referència que, simultàniament, fa molt legítima i consoliden l'estudi sobre l'experiència històrica femenina, per altra banda, però, —i molt especialment— ve a plantejar la necessitat de reestructurar els programes d'Història així com l'educació universitària —amb una crítica, al decodificar-los i reconstruir-los de forma que la història del gènere possibiliti no sols la incorporació marginal d'un tema més a la història tradicional, sinó la creació d'un element diferenciador d'una nova visió i conceptualització de l'esdevenit històric.

Efectivament, en front de la tradicional «invisibilitat» i silenci aporant de les dones en la història —la qual cosa no seria més que la concreció d'unes relacions de gènere condicionants d'allò que veia significatiu per als historiadors—, les aportacions tècniques i metodològiques de la teoria feminista entesa com a teoria crítica, han plantejat l'entendiment de la història com a conjunt de relacions socials en les que les relacions de gènere són un element constituint i determinant, «forma primària de les relacions de poder», en paraules de Mary Nash.

A partir d'aquest context teòric calia ja un primer interès epistemològic i sintètic d'allò que podria anomenar «història de les dones», malgrat que així com s'ha restringida al món i la cultura occidentals en els últims anys, encara caldria abans, el seu objectiu deuria ser que pogués servir com un instrument més per a començar a introduir en la docència propostes didàctiques —i conceptuals— de la història, les quals es plantejen al gènere com a categoria central.

En aquest sentit, les dues sèries d'Història de les Dones, traduïdes per Crítica i Taurus, partint en d'aquests pressuposats nous —i grups— conceptuals